

Лекції з курсу «Безпека від кримінальних загроз»

Лекція 1. Вступ до курсу «Безпека від кримінальних загроз»

План

1. Актуальність соціально-кримінологічних досліджень.
2. Об'єкт і предмет соціально-кримінологічних досліджень.
3. Категорії та функції соціально-кримінологічних досліджень

Література:

1. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2-х т. Київ: УБС НБУ, 2014. Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. 716 с.
2. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. Київ : НІСД, 2015. 58 с.
3. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с.
4. Рущенко І. П. Соціологія злочинності : монографія. Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. 370 с.
5. Соціологія : навч. посібник для здобувач. вищ. юрид. освіти / Р. І. Амірова, Ю. В. Візниця, І. В. Грабовець та ін. Дніпро: ДДУВС, 2018. 176 с.
6. Требін М.П. Соціально-політичні студії: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 544 с.

1. Актуальність соціально-кримінологічних досліджень

Осмислення соціально-гуманітарної картини світу є найбільш продуктивним з опорою на використання тих наук, розвиток яких спирався на підходи, що сформувалися у природознавстві: соціології, політології, економіці (так звана «*триада Валлерстайна*»). Ці науки є основою для дослідження сучасного складного світу.

Не можна жити в суспільстві і не знати законів його розвитку та функціонування. Історичний досвід показує, що кризові ситуації в суспільстві не завжди є результатом об'єктивних і неминучих процесів, їх причини часто криються в неправильному виборі шляху розвитку, коли соціальна практика не спирається на суспільствознавство.

Сучасне українське суспільство, як і сучасний світ переживає *стан глибокої кризи*. Хворе суспільство потребує свого *діагнозу, соціальної терапії*, а можливо, і *соціальної хірургії*. Діагностика і лікування суспільства – це найважливіше завдання

соціологів, а тому однією з основних проблем соціологічної науки є дослідження соціальних процесів, що впливають на цілісність і функціонування суспільства. Серед цих процесів важливе місце займають *процеси криміналізації суспільства* та функціонування такої його складової як *кримінальний світ*.

Визначальним аспектом осмислення суспільства є дослідження відтворення соціально-політичних систем – суспільства і його структур, соціальних спільнот, соціальних інститутів, організацій, особистості. **Відтворення** – суть основний спосіб існування суспільства і його елементів у їх взаємодії. Іншими словами, відтворення – це, перш за все, функціонування. У суспільства немає іншого способу буття, інакше як відтворювати себе і свої структури. Кримінальні структури також відтворюють себе.

Людина – суспільна істота, а тому поза суспільством вона не зможе ні стати людиною, ні вижити. Від належності людини до певних соціальних груп залежить її ідентичність, а тому вихідним положенням соціально-кримінологічних досліджень є формула: поведінка людей формується головним чином групами, до яких вони належать, і соціальними взаємодіями, що здійснюються в цих групах. *Кримінальні групи* зумовлюють *кримінальну поведінку, кримінальні відносини* (взаємодії), що відображені в *кримінальних субкультурах*.

Для соціолога важливо знати логіку і методи дослідження соціально-кримінальної реальності. За допомогою соціологічних досліджень можна одержати емпіричну базу, яка відображає реальний стан у суспільстві, дозволяє діагностувати «хвороби суспільства», багато з яких пов'язані з функціонуванням кримінальних структур.

Отже, *найважливішою передумовою ефективного соціального управління в Україні є здійснення соціальної діагностики, що виявляє «хвороби суспільства» і, зокрема, вплив кримінального світу на життєдіяльність і відтворення суспільства.*

2.Об'єкт і предмет соціально-кримінологічних досліджень

Будь-яка навчальна дисципліна має свій об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт пізнання – це все те, на що спрямована діяльність дослідника, що протистоїть йому як об'єктивна реальність, яка існує незалежно від волі суб'єкта.

Об'єктом соціально-кримінологічних досліджень є суспільство, тобто люди, об'єднані в різні соціальні групи, що пов'язані з криміналом, або ті, що зазнають впливу криміналу, а також соціальні процеси, що пов'язані з функціонуванням кримінальних структур і осіб у конкретному суспільстві. Важливою особливістю кримінального світу, як і соціального світу (суспільства) взагалі, є те, що вони не лише існують об'єктивно, але пов'язані зі свідомістю. Дії кримінальних суб'єктів та пов'язані з ними процеси носять об'єктивно-суб'єктивний характер, оскільки в цих відносинах об'єкт і суб'єкт дії пов'язані нерозривними узами. Більше того, якщо суспільство в цілому не залежить від волі і свідомості однієї людини, то людина в своїй свідомості, у своєму розвитку, у своїх діях залежить від суспільства. Якщо особа вчиняє певну кримінальну дію, то вона засіхає на певні елементи суспільної безпеки. Суспільство, в свою чергу, створило соціальні механізми протидії вчиненню кримінальних дій.

Вивчення кримінального світу неможливе без комплексного підходу, тобто залучення методологічного інструментарію різних наук. **Психологія** досліджує людину, її несвідоме, свідомість, характер, ментальність тощо, дає знання, які допомагають зрозуміти поведінку людини у середовищі собі подібних. **Соціальна психологія** вивчає закономірності поведінки людей в соціальних групах, обумовлені несвідомим (індивідуальним і колективним), свідомим, соціальними умовами. **Соціальну філософію** цікавить суспільство з точки зору співвідношення, взаємозв'язку в діяльності людей об'єктивного (матеріального) і суб'єктивного (свідомого). **Економіка** аналізує процес (діяльність і відносини) виробництва. Розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Демографія досліджує процеси відтворення, щільності, міграції, тривалості життя людей, поколінь, етносів. **Соціологія** вивчає явища взаємодії між людьми, з одного боку, і явища. Що виникають з цієї взаємодії, – з другого. **Політологія** вивчає процес виробництва, розподілу, обміну та використання державної влади. **Криміналістика** – наука про способи вчинення та методи розкриття злочинів, а також про дії зі збору та дослідження доказів таких злочинів. **Кримінологія** – дисципліна, яка вивчає типові

портрети осіб, які здійснюють серйозні правопорушення, причини існування злочинності та шляхи попередження цього явища в суспільстві.

Предмет будь-якої навчальної дисципліни – найбільш суттєві відносини, сторони, властивості, ознаки об'єкта, що досліджується з певною метою даною навчальною дисципліною. Методологія науки визначає такі **принципи виділення предмету дослідження**: 1) *принцип цілісності та зв'язаності* (виділення предмету супроводжується розробкою відповідного йому наукового поняття, що виражає цілісність предмета і фіксує суттєві властивості певного класу об'єктивних явищ). 2) предмет наукового дослідження повинен відповідати *принципу стабільності або повторюваності, відтворюваності*. 3) принцип спостереження, який припускає, що ті чи інші сторони, явища дійсності стають предметом дослідження, якщо вони доступні для реєстрації. Предмет дослідження, на відміну від об'єкта, який існує до нашого знання і не залежить від нього, існує тільки у голові дослідника, тобто повністю залежить від самого знання та є його частиною.

Розглядаючи узагальнено предметну область соціології, необхідно визнати, що у найширшому сенсі **предмет соціології** – це соціальне життя суспільства, тобто комплекс соціальних явищ, що впливають із взаємодії людей і спільнот, їх соціальних зв'язків і соціальних відносин, що забезпечує задоволення і створює соціальну сферу суспільства, яка має свої закономірності функціонування і розвитку. **Предмет кримінології** включає чотири елементи: злочинність, особа злочинця, причини та умови злочинності, попередження злочинності.

Таким чином, **предметом соціально-кримінологічних досліджень постає взаємозв'язок кримінального світу (злочинність, особа злочинця, причини та умови злочинності, попередження злочинності) із суспільством (соціальними групами, спільнотами, інститутами), що визначає вплив криміналу на функціонування та відтворення суспільства, а також адаптацію суспільства до цього впливу способом формування механізмів безпеки від кримінальних загроз.**

3. Категорії та функції соціально-кримінологічних досліджень

Для систематизації будь-якого емпіричного знання потрібні категорії і поняття. **Поняття** є формою мислення, яка цілісно та узагальнено розкриває

сутнісні відмінні ознаки об'єктів дійсності, що досліджуються, їхню якісну визначеність. *Категорії* є основними, первинними поняттями, в яких відображено найбільш загальні й істотні властивості, ознаки і відношення предметів, явищ і процесів.

Категорії соціології – це загальні поняття, що відтворюють певні властивості суспільства та його складових (об'єкта), як цілісної соціальної системи. Дослідження будь-якого процесу, що відбувається в суспільстві, спирається на такі спеціальні категорії: 1) категорії визначеності (соціальні відносини, соціальні спільноти, соціальні групи, індивіди, соціальні дії); 2) *категорії зумовленості* (інтереси, потреби, норми, цінності; 3) *категорії вибору* (стимулювання, мотивація, ціннісно-нормативне регулювання).

Для позначення категорії визначеності **Е. Дюркгейм** ввів поняття «соціальний факт». *Соціальний факт* – це об'єктивний результат і форма взаємодії людей, соціальних груп, класів, інших соціальних спільнот.

М. Вебер ввів поняття соціальної дії, яке стало однією з базових категорій соціології. *Соціальна дія* – дія людини (незалежно від того носить вона зовнішній чи внутрішній характер, зводиться до невтручання чи терплячого прийняття), яка по передбачуваному дійовою особою або дійовими особами змісту співвідноситься з дією інших людей або орієнтується на неї.

Функції соціально-кримінологічних досліджень: 1) гносеологічна; 2) методологічна; 3) інструментальна; 4) прогностична; 5) світоглядна.